

**MUNICIPAL ESTABLISHMENT
«KHARKIV HUMANITARIAN-PEDAGOGICAL ACADEMY»
OF KHARKIV REGIONAL COUNCIL**

**SYSTEMIC SUPPORT FOR CHILDREN WITH SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS: CORRECTION, DEVELOPMENT,
PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS**

International collective monograph

ISBN 978-80-88618-98-0 (E-book)

DOI NUMBER: 10.46489/SSFCWSEN-24-43

**Kharkiv-Praha
2024**

UDC 378:[005.583.3:376-056.2/3]-043.86(02.064)

S 41

*Recommended for publication by the Academic Council
Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy»
of Kharkiv Regional Council
(Minutes № 4 of November 19, 2024)*

Reviewers:

Arne Verhaegen, director of the educational foundation EduFuture, Hämeenküre, Finland.

Axana Pozdnyakova, head of Belgian Education Council.

Jana Merunková, director of the educational foundation Yourchance o.p.s., Prague, Czech Republic.

Nataliya Savinova – doctor of pedagogical sciences, professor, head of the department of social work, pedagogy and speech therapy Educational and Scientific Medical Institute of the Petro Mohyla National University of Ukraine.

S 41 Systemic support for children with special educational needs: correction, development, professional training of specialists: international collective monograph / edited by Brovchenko A., Kalinina T., Piekharieva A. and other; Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council. – Publishing house OKTAN PRINT s.r.o., 2024. – 301 p.
ISBN 978-80-88618-98-0 (E-book)

The monograph is devoted to a thorough analysis of the systemic support of children with special educational needs, covering the areas of correction, development and professional training of specialists in this field. The publication presents the results of dissertation works of academic and pedagogical staff of the Department of Special Pedagogy, Psychology and Inclusive Education of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, updated and modernized in accordance with modern scientific approaches in the field of special and inclusive education. The scientific provisions formulated by the authors are focused on solving the current problems of integration, adaptation and inclusion of children with special needs, as well as on training competent specialists capable of providing high-quality psychological and pedagogical support. The materials of the monograph are a significant contribution to the scientific and practical base for scientists, teachers, psychologists, higher education students, and specialists who seek to improve educational practices for people with special needs and increase the effectiveness of the educational process in an inclusive environment.

UDC 378:[005.583.3:376-056.2/3]-043.86(02.064)

ISBN 978-80-88618-98-0 (E-book)

© Brovchenko A., Kalinina T.,
Piekharieva A. and other, 2024
© ME «KhHPA», 2024

CONTENT

FOREWORD	5
Psychological and pedagogical support of professional self-determination of high school students with intellectual disabilities (<i>Brovchenko A.</i>).....	7
Study of the state of formation of social and psychological competence in younger teens with mental retardation (<i>Kalinina T.</i>).....	50
Features of the attitudinal system of frequently sick children as a category of children with special educational needs (<i>Piekhariyeva A., Pyekharyeva S.</i>).....	80
Entwicklung der kommunikativen tätigkeit von personen mit geistigen behinderungen: charakteristik der dynamik (<i>Proskurniak O.</i>).....	137
Formation of flexibility of pedagogical knowledge among applicants for higher education in the process of professional training (<i>Samoilova I., Ivashura N., Mantulenko M.</i>).....	181
Implementation of the technology of forming rhetorical culture in the process of professional training of future specialists in special preschool educational institutions (<i>Tarasova V.</i>).....	198
Organization of preschoolers` labor education in Ukraine 20-60s of the XX century (<i>Yakovenko V.</i>).....	229
Study of the level of formation of organisational culture of heads of special preschool education institutions (<i>Yatsynik A.</i>).....	264
AFTERWORD	300

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Психолого-педагогічна підтримка професійного самовизначення старшокласників з інтелектуальними порушеннями (<i>Бровченко А.</i>).....	7
Вивчення стану сформованості соціально-психологічної компетентності у молодших підлітків із затримкою психічного розвитку (<i>Калініна Т.</i>).....	50
Особливості системи ставлень часто хворюючих дітей, як категорії дітей з особливими освітніми потребами (<i>Пехарева А., Пехарева С.</i>).....	80
Розвиток комунікативної діяльності осіб з порушеннями інтелекту: характеристика динаміки (<i>Проскурняк О.</i>).....	137
Формування гнучкості педагогічних знань у здобувачів вищої освіти у процесі професійної підготовки (<i>Самойлова І., Івашура Н., Мантуленко М.</i>).....	181
Реалізація технології формування риторичної культури в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальних дошкільних закладів освіти (<i>Тарасова В.</i>).....	198
Організація трудового виховання дітей дошкільного віку в Україні (20-60-ті рр. ХХ століття) (<i>Яковенко В.</i>).....	229
Дослідження рівня сформованості організаційної культури керівників спеціальних закладів дошкільної освіти (<i>Яцинік А.</i>).....	264
ПІСЛЯМОВА	300

ФОРМУВАННЯ ГНУЧКОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

© Самойлова І., Івашура Н., Мантуленко М.

DOI NUMBER: 10.46489/SSFCWSEN-24-43-5

У статті розглянуто проблему формування гнучкості педагогічних знань майбутніх учителів-дефектологів у процесі професійної підготовки. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнено сутність поняття «гнучкість педагогічних знань», «професійна підготовка майбутнього вчителя-дефектолога», визначено її значення у покращенні якості професійної підготовки майбутніх вчителів-дефектологів у закладах вищої освіти. Визначені компоненти, що входять до структури професійної підготовки майбутнього вчителя-дефектолога, а саме це мотиваційно-цільовий, змістовно-операційний та результативно-оцінний компоненти.

Зазначено, що гнучкість як інтегральна характеристика особистості вчителя забезпечує йому можливість успішного вирішення різноманітних професійних і життєвих проблем у середовищі, що постійно змінюється. Гнучкість виявляється в педагогічній діяльності й потребує від педагога вміння знаходити оптимальні рішення, бути педагогічно гнучким. Чим більш варіативні ситуації, що вимагають пошуку нового способу застосування раніше засвоєних знань, і чим швидше особистість знаходить цей спосіб, тим гнучкіше її знання. Формування в освітньому процесі педагогічних знань надає можливість майбутнім педагогам знаходити оптимальні рішення у нових нестандартних ситуаціях у процесі професійної діяльності, тобто надає їм гнучкості. Саме завдяки педагогічній практиці здобувачам вдається сформувати гнучкість педагогічних знань у застосуванні одержаних знань з урахуванням характеру діяльності, яка здійснюється; створенню стимулів для розвитку самостійності; використанню в своїй професійній діяльності імпровізації; прийняттю неординарних рішень; самостійному знаходженню варіантів рішень; оперативній зміні своїх дій відповідно до навколишнього оточення; аналізі власної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічні знання, гнучкість, гнучкість педагогічних знань здобувачів вищої освіти.

Samoilova I., Ivashura N., Mantulenko M. «Formation of flexibility of pedagogical knowledge among applicants for higher education in the process of professional training».

In the article we consider the problem of formation of flexibility of pedagogical knowledge of future teachers-defectologists in the process of professional training. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence of the concept of "flexibility of pedagogical knowledge," the content of the concept of "professional training of the future teacher-defectologist" was clarified, and its significance in improving the quality of professional training of future teachers-defectologists in higher education institutions was determined. The components that are part of the structure of professional training of the future teacher-defectologist are determined, namely, these are motivational-target, meaningful-operational and effective-evaluation components.

It is noted that flexibility as an integral characteristic of the teacher's personality provides him with the opportunity to successfully solve various professional and life problems in an ever-changing environment. Flexibility is manifested in pedagogical activity and requires the teacher's ability to find optimal solutions, to be pedagogically flexible. The more variable situations that require the search for a new way of applying previously learned knowledge, and

the faster a person finds this way, the more flexible his knowledge. The formation of pedagogical knowledge in the educational process allows future teachers to find optimal solutions in new non-standard situations in the process of professional activity, that is, it gives them flexibility. It is thanks to pedagogical practice that applicants managed to form the flexibility of pedagogical knowledge in the application of the knowledge obtained, taking into account the nature of the activity that is carried out; creating incentives for the development of independence; the use of improvisation in their professional activities; making extraordinary decisions; independent finding of solutions; operational change of their actions in accordance with the environment; analysis of their own activities.

Keywords: professional training, pedagogical knowledge, flexibility, flexibility of pedagogical knowledge of applicants for higher education.

Актуальність дослідження. Сьогодні суспільству потрібен педагог-професіонал, який має бути не лише носієм педагогічних знань та способів їх передачі, а безпосередньо буде активним суб'єктом професійно-педагогічної діяльності. Він повинен мати професійно-значущі якості, бути зацікавленим і орієнтованим на розвиток особистості здобувачів освіти, їхніх здібностей, уміти вирішувати освітні завдання і бути здатним проектувати як свою діяльність, так і спільну діяльність з вихованцями, готовий до співпраці та співтворчості. Відчувається потреба в нових технологіях підготовки майбутніх педагогів.

Слід зазначити, що успішність професійної підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності залежить від багатьох чинників. Результат підготовки майбутнього фахівця дає змогу визначити рівень сформованості професійно-педагогічної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Процес професійної педагогічної підготовки Г. Троцько визначає як систему, що характеризується взаємозв'язком і взаємодією структурних та функціональних компонентів. Сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – входження на якісно новий рівень готовності студентів до професійної діяльності [6].

Л. Хомич звертає увагу, що на сучасному етапі динамічного розвитку суспільства ставляться принципово нові вимоги до педагогічних працівників, а вищій школі потрібно відмовитися від набутих стереотипів у підготовці

майбутніх спеціалістів і так організувати освітній процес, щоб студенти пройшли всі стадії професійного становлення, які б забезпечували формування в них цілісного досвіду самостійної діяльності [5, с. 29–30].

В. Ковальчук вважає, що сучасний учитель передусім «має бути висококваліфікованим і далекоглядним професіоналом, свідомим та відданим патріотом України, тонким психологом, котрий володіє інформаційними та педагогічними технологіями» [4, с. 15].

А. Колупаєва розглядає готовність до педагогічної діяльності як результат позитивного ставлення до професії, що визначається системою мотивів до цієї діяльності. Про сформованість готовності до професійної діяльності свідчать такі ознаки: позитивне ставлення до педагогічної діяльності; професійно-педагогічна спрямованість особистості; наявність психолого-педагогічних здібностей; система психолого-педагогічних знань, умінь і навичок; моральні риси особистості; самостійність та творчість у розв'язанні професійних завдань.

Особистісна функція також відіграє важливу роль у динаміці професійних інтересів педагога, розширенні професійного профілю, забезпеченні зайнятості, формуванні у майбутнього фахівця «екстрафункціональних» знань, умінь та навичок, властивостей, якостей і здібностей, що слугуватимуть підґрунтям реалізації його професійної мобільності, конкурентоспроможності соціальної захищеності [7].

Мета статті: дослідження гнучкості педагогічних знань у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійно-педагогічна підготовка вчителя-дефектолога є складним, багатоаспектним процесом. Виходячи з цього, були визначені основні блоки структури змісту підготовки вчителя, спираючись на діяльність педагога. До структури професійної підготовки майбутнього вчителя належать мотиваційно-цільовий, змістовно-операційний і результативно-оцінний компоненти.

Розглянемо кожний компонент структури професійної підготовки вчителя.

1. Важливою складовою підготовки майбутнього учителя-дефектолога є мотиваційно-цільовий компонент. Метою професійної підготовки майбутнього вчителя є підготовка фахівця, який володіє педагогічними знаннями, педагогічною технікою; уміє адекватно реагувати на будь-яку педагогічну ситуацію; прагне до творчості [2] на основі сформованих ціннісних мотивах.

Змістовно-операційний компонент підготовки майбутнього вчителя-дефектолога передбачає сукупність професійних знань, умінь і навичок, що визначені в Державному освітньому стандарті вищої професійної освіти. Саме цей компонент сприяє здійсненню в освітньому процесі закладу вищої освіти багатофункціональної діяльності студента в процесі професійної підготовки.

Результативно-оціночний компонент дозволяє оцінити й за необхідності скоригувати результати процесу підготовки.

Відбір форм, методів і засобів організації освітнього процесу у закладі вищої освіти визначається специфікою закладу, рівнем підготовки студентів, що забезпечує досягнення їхньої найбільшої активності.

У процесі професійної підготовки майбутні фахівці оволодівають системою педагогічних знань, які в подальшому будуть визначати успішність практичної діяльності вчителя.

Учені визначають різні підходи до класифікації наукових знань. Так, у «Енциклопедії освіти» зазначено, що знання поділяють на донаукові, що пов'язані з життєвим практичним досвідом окремого індивіда, і наукові, де знання розглядаються до рівня осмислення наукових теорій.

За даними німецького дослідника І. Ломпшера, слід розрізнити чотири види знань:

- предметні знання різного ступеня узагальнення, що містять різні відомості про об'єкти, явища довкілля, їх властивості і відносини,

включають абстрактні поняття і є основою для інших знань;

- знання способів дій, а саме розумових, на основі яких здійснюється розв'язання математичних задач, аналіз граматичних зв'язків у реченнях, виробляються стратегії розумової праці в різних видах діяльності;
- знання норм, на основі яких формуються уміння й навички міжособистісних стосунків і поведінка стосовно інших людей;
- знання цінностей, що відбивають характер політичних, світоглядних, моральних, естетичних, та етичних орієнтацій в їх ціннісному вимірі.

На основі професіограми учителя, аналізу наукових досліджень з питань змісту підготовки майбутнього вчителя В. Гриньова [3, с. 113] визначила певну систему знань, яка включає такі види знань (див. рис.1.).

Рис. 1. Зміст видів знань майбутнього вчителя

Специфіка діяльності вчителя передбачає оволодіння ним різними видами знань, зокрема педагогічними. У сучасній педагогічній теорії система педагогічних знань розглядається, виходячи з функції самостійної

педагогічної науки та структури професійної діяльності вчителя. Науково-теоретичний аналіз дозволяє схарактеризувати педагогічні знання як взаємозв'язок методологічних, науково-теоретичних і практичних знань, як поєднання науково-теоретичних та конструктивно-технічних або нормативних, змістових і операційних знань, єдність фундаментальних й інструментальних знань, теоретичних та практичних знань.

Дійшли висновку, що необхідно визначити сукупність функцій педагогічних знань у структурі загально-професійної підготовки, виявити ті функції, які будуть сприяти освоєнню майбутніми вчителями педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки.

Отже, застосування отриманих педагогічних знань у різних професійних ситуаціях спрямовано на розвиток здібності мислити критично. Одним із шляхів формування педагогічних знань щодо професійної педагогічної діяльності є підготовка до неперервної освіти впродовж життя, навчання на робочому місці, уміння вчитися на основі особистісного досвіду й досвіду колег, передавати професійний досвід іншим, організації ефективного мовленнєвого спілкування в трудовому колективі.

Слід зазначити, що для якісної підготовки майбутнього вчителя необхідно включати педагогічні ситуації у зміст педагогічних дисциплін, які можна використовувати у незнайомій обстановці, що буде сприяти формуванню педагогічних знань студентів. Формування у навчальному процесі педагогічних знань надає можливість майбутнім учителям знаходити оптимальні рішення у нових нестандартних ситуаціях у процесі професійної діяльності, тобто надає їм гнучкості.

Серед педагогічних досліджень поняття «гнучкість» розглядається по-різному, використовуючи різні терміни: «переключення», «рухливість», «динамічність», «варіативність форм поведінки» тощо.

Так, зарубіжні дослідники використовують два терміни для визначення гнучкості: *flexibiliti* – власне гнучкість та *variability* – варіабельність, багатогранність.

У дослідженнях зарубіжних психологів (Д. Левін, К. Гольдштейн, А. Басс, Р. Кеттел, Х. Вернер та інші) поняття «гнучкість» визначається як властивість, що протилежна ригідності. Вони визначають ригідність як нездатність до нової діяльності, стереотипність поведінки. Тобто ригідність має вираження у зверненні до звичного, відпрацьованого способу дії, в нездатності змінити установку, а з боку поведінки – як недостатня адаптивність поведінки, тобто ригідність – відносна нездатність індивіда змінити дії або відносини стосовно суб'єктивних обставин, що виникають в життєдіяльності, зокрема в навчанні, це супротив змінам, деяка впертість, що виявляються як у мисленні, так і поведінці.

Це поняття розглядається дослідниками з різних позицій:

- гнучкість – здатність відмовитися від наявного способу дії на користь іншої більш економічної (К. Шайє);
- гнучкість розуміється здатність особистості адаптуватися до змін, які можуть відбутися несподівано (Л. Хаскелл).
- гнучкість як швидкий, легкий перехід від одного класу предметів і явищ до іншого (С. Рубеновиц, Дж. Гілфорд);
- гнучкість уключає також швидкість переходу від свідомості до роботи на рівні підсвідомості (Р. Кеттелл).

Отже, гнучкість як інтегральна характеристика особистості вчителя забезпечує йому можливість успішного вирішення різноманітних професійних і життєвих проблем в середовищі, що постійно змінюється.

Гнучкість виявляється в педагогічній діяльності та потребує від педагога вміння знаходити оптимальні рішення, бути педагогічно гнучким.

Гнучкість знань особистості виявляється в її готовності до самостійного знаходження способу застосування знань при зміні ситуацій або різних способів в одній і тій же ситуації [1, с. 11].

Чим більш варіативні ситуації, що вимагають пошуку нового способу застосування раніше засвоєних знань, і чим швидше особистість знаходить цей спосіб, тим гнучкіше її знання. Показником гнучкості знань особистості є

також здатність запропонувати самостійно знайдені або сконструйовані кілька способів їх застосування для однієї й тієї ж ситуації.

Гнучкість є готовністю до знаходження нового способу застосування знання, варіювання способів при зміні ситуації або пропозиції декількох різних способів для виконання того самого завдання. Чим більше способів знає особистість, тим скоріше вона знайде потрібну комбінацію в конкретному випадку. Той, хто навчається, може знати безліч способів застосування чітких знань, але не вміти співвідносити їх із завданням у відповідній ситуації.

Чим більш варіативні ситуації, що вимагають пошуку нового способу застосування раніше засвоєних знань, і чим швидше особистість знаходить цей спосіб, тим гнучкіше її знання. Показником гнучкості знань особистості є також здатність запропонувати самостійно знайдені або сконструйовані кілька способів їх застосування для однієї й тієї ж ситуації.

Підтримуємо погляди науковців і визначаємо гнучкість педагогічних знань як суб'єктивну якість, особливість, характеристику знання, що дозволяє майбутньому вчителю доцільно обирати новий спосіб застосування знання у конкретній ситуації або варіювати способи при зміні ситуації відповідно зовнішніх умов або професійних інтересів, нахилів, потреб майбутнього вчителя, враховуючи діапазон його знань і можливостей.

При формуванні гнучкості педагогічних знань необхідно включати досвід творчої діяльності, покликаний забезпечити готовність до пошуку вирішення нових проблем, творчого перетворення дійсності. Якісне оволодіння педагогічними знаннями спрямовано на досвід творчої діяльності, що передбачає:

- самостійне здійснення переносу знань і умінь у нову ситуацію;
- бачення нової проблеми в традиційній ситуації;
- бачення структури об'єкта;
- бачення нової функції об'єкта на відміну від традиційної;
- урахування альтернатив при вирішенні проблеми;

- комбінування і перетворення раніше відомих способів діяльності при вирішенні нової проблеми;
- виключення всього відомого і створення принципово нового підходу (способу, пояснення).

Процес формування досвіду творчої діяльності, що включає взаємопов'язані між собою елементи, сприяє якісному формуванню гнучкості педагогічних знань у студентів. Так, без знань неможливе здійснення способів діяльності, їх творче застосування. Нові знання, при наявності опорних умінь, формують нові вміння. Крім того, застосування відомих способів для отримання відомого результату приводить не тільки до набуття нових знань, але й до появи нових способів діяльності, що відображено на рис. 2.

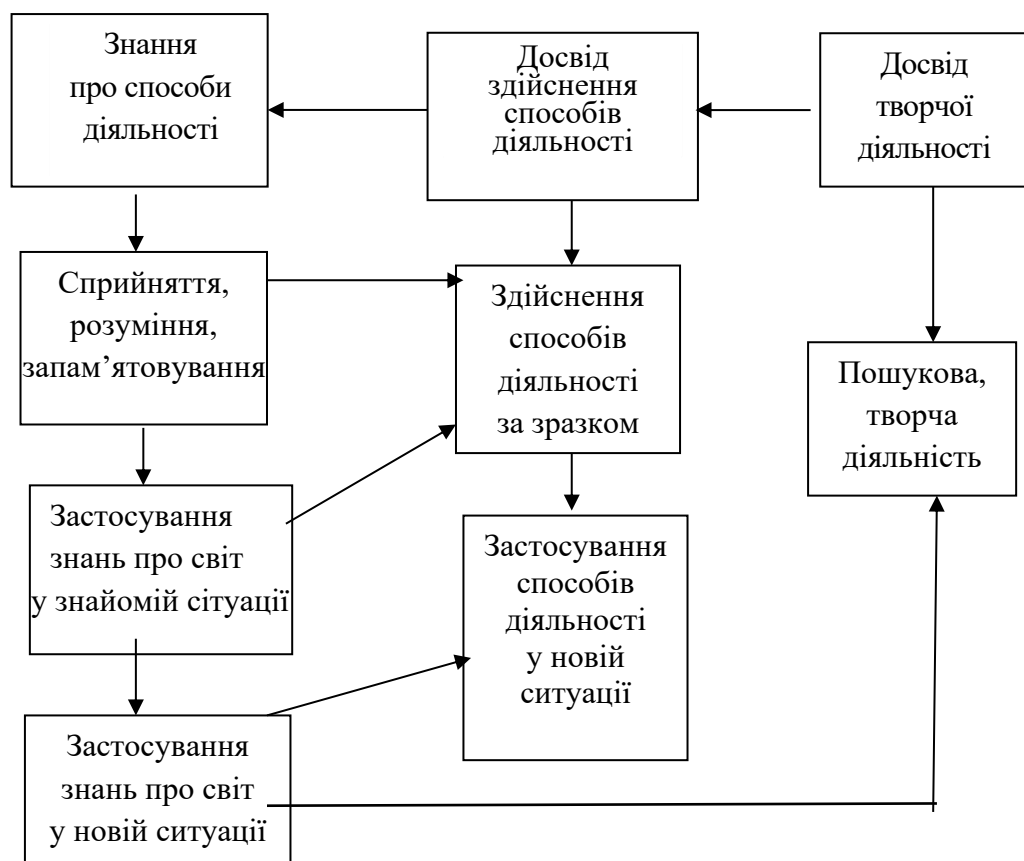

Рис.2 Взаємозв'язок елементів змісту освіти та рівнів їх застосування

Педагогічні знання є засобом здійснення способів діяльності

й застосування в реалізованому способі діяльності. Творча дія, що виконується з будь-якою множиною об'єктів шляхом самостійного конструювання нової орієнтовної основи для дії (знання-трансформації), сприяє появі об'єктивно нової інформації. При цьому відбувається як засвоєння досвіду здійснення способів діяльності, так і закріплення знань у майбутніх фахівців. Під час засвоєння досвіду творчої діяльності шляхом її здійснення знаходять своє застосування засвоєні способи діяльності, але застосовані в новій ситуації, що вимагає творчого пошуку та виявлення гнучкості педагогічних знань майбутнім учителем.

Тобто всі елементи і рівні засвоєння творчого досвіду взаємопов'язані між собою та протікають як єдиний процес.

Слід також зазначити, що здійснення творчої діяльності вимагає розробки технології, що сприятиме формуванню гнучкості знань.

Розглянемо технологію-алгоритм, яка є професійно орієнтованою технологією. Саме її реалізація в освітньому процесі для формування гнучкості педагогічних знань здобувачів вищої освіти.

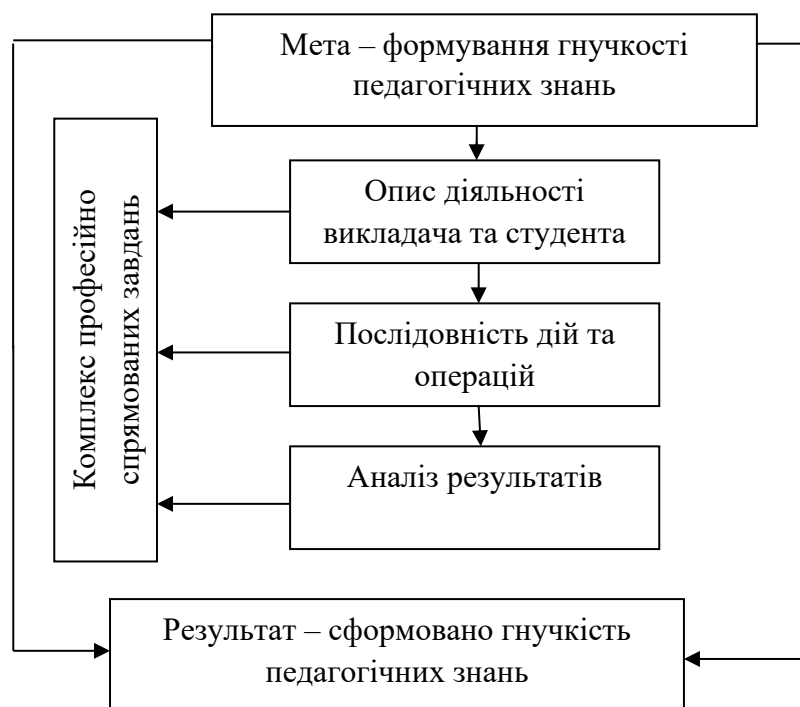

Рис. 3. Структурна схема технології формування гнучкості педагогічних знань

Особистість студента в цій технології не просто суб'єктом, але суб'єктом пріоритетним; його розвиток є метою освітньої системи, а не засобом досягнення будь-якої мети.

Мета технології-алгоритму – формування гнучкості педагогічних знань майбутніх учителів.

Комплекс професійно спрямованих завдань забезпечує поступове формування гнучкості педагогічних знань при оволодінні дисциплінами педагогічного циклу.

Проаналізуємо суть професійно спрямованих завдань, що закладено у структуру їх комплексу професійно спрямованих завдань.

Пропонуючи здобувачам завдання, викладач прагне до того, щоб студенти виконали його і відповідно засвоїли зміст. Отже, навчальне завдання як педагогічне поняття, що розглядається в контексті навчання, є засобом реалізації та формою втілення змісту. До запропонованого комплексу завдань разом з педагогічними задачами й ситуаціями також належать вправи.

Вправи в ході професійної підготовки здобувачів освіти повинні входити в систему завдань щодо формування гнучкості педагогічних знань. Результативність вирішення вправ знаходиться в прямій залежності від характеру дій здобувачів. Проте це не значить, що головною метою всіх вправ, що входять у систему завдань щодо формування гнучкості знань студентів, є закріплення одержаних знань, тобто здійснення репродуктивної діяльності.

Л. Нечволод визначає такі типи дидактичних завдань:

- завдання на сприйняття знань (самостійна робота з текстовим матеріалом зошитів, складання плану за зразком, спостереження за явищами);

- завдання на усвідомлення і осмислення знань (осмислення інформації за допомогою ілюстративно-наочного матеріалу, моделювання знань, складання алгоритмів дій, проведення експерименту, дослідження;

завдання на конструювання знань; завдання на застосування знань в нестандартних ситуаціях; написання творчих робіт різного типу);

- завдання на корекцію знань;

- завдання на систематизацію знань (виділення головного в групі понять, проведення паралелей; завдання на пошук; навчальний експеримент; проблемні завдання, дослідження явищ в їх логічній послідовності; завдання на об'єднання знань у систему або розділення системи на елементи);

- завдання на сформованість уміння здобувачів у частковому знайти загальне, а у загальному – часткове. Систематизація припускає розумовий розподіл предметів і явищ педагогічної дійсності по групах й підгрупах залежно від їх схожості та відмінності. Прикладом таких вправ може бути: складання таблиць по виявленню загальних і відмінних ознак педагогічних явищ, категорій, понять, складання алгоритму дій педагога в процесі професійної діяльності тощо;

- завдання на розвиток творчого мислення (проблемні питання, частково-пошукова робота, завдання творчого змісту, багатоваріантні експериментальні завдання, різноманітні логічні завдання);

- завдання на вдосконалення і поглиблення знань (проведення експерименту, дослідження, утворення модулів, алгоритмів);

- завдання на формування вмінь самооцінки («Перевір себе», «Знайти ключ для розкриття коду») [7].

Кожна з груп завдань, як уважає автор, забезпечує реалізацію дидактичних цілей.

Кожен з видів завдань відповідає тій або іншій дидактичній задачі, виконує певну функцію. У процесі навчання розв'язується ціла низка різних педагогічних і дидактичних завдань, що досягається використанням відповідної безлічі різних видів завдань. Трансформація традиційних навчальних завдань у комплекс професійно спрямованих завдань пов'язана, передусім, з використанням як провідного елемента змісту завдань даного

типу особливого виду досвіду – навчальної діяльності, у результаті якої формуються уміння, що забезпечують гнучкість педагогічних знань.

Отже, завдання повинні бути неодмінно наповнені особистісним сенсом, що надзвичайно важливо для формування гнучкості педагогічних знань здобувачів у процесі професійної підготовки. Однією з характеристик завдань, що забезпечують гнучкість педагогічних знань здобувачів, є необхідність оволодіння професійними знаннями та практичними діями, спонукання до усвідомлення своєї «недостатності» (відсутність того або іншого виду особистісного досвіду) і підтримка його наміру набути цей досвід.

Влучним, на нашу думку, є погляд О. Капустіної та А. Харківської, що «структура професійної підготовки здобувачів освіти педагогічного спрямування включає в себе наступні компоненти: морально-психологічна, методологічна, теоретична, методична та практична підготовка. Ці компоненти відображають цілісний характер феномена готовності до педагогічної діяльності і діалектичний взаємозв'язок її складових, що дає підставу розглядати їх як необхідні та достатні для збереження й розвитку професійної підготовки здобувачів освіти педагогічних закладів вищої освіти» [9, с. 214].

Оскільки гнучкість педагогічних знань тісно пов'язана з творчою діяльністю нас цікавило наскільки змінились рівні сформованості творчих здібностей студентів. Під час дослідження щодо формування гнучкості здобувачів освіти, нами була проаналізована педагогічна практика, яка дала змогу реалізувати студентам набуті знання, сформовані вміння, що забезпечує гнучкість педагогічних знань, крім того, в процесі педагогічної практики здобувачі намагалися формувати гнучкість знань у школярів.

Педагогічна практика дозволила перевірити, як можливо виявляти гнучкість педагогічних завдань у реальному педагогічному процесі майбутніх учителів-дефектологів. У період педагогічної практики здобувачів освіти:

- закріплювали й застосовували професійні знання, професійні уміння та професійні якості не в штучно створених умовах, а в реальному освітньому процесі;

- самостійно впроваджували комплекс завдань з метою виявлення гнучкості в школярів;

- ознайомилися з сучасним станом освітньої діяльності, педагогічним досвідом.

Саме для здобувачів випускних курсів практика припускає можливим виконання науково-дослідного завдання. Студенти в ході практики пропонували учням різні завдання. Наведемо приклади деяких завдань.

Завдання 1. Ознайомитись з системою роботи вчителя початкових класів у закладі загальної середньої освіти.

У процесі бесіди з вчителем з'ясуйте:

1. Особливості програми, за якою він працює.
2. Перелік навчально-методичних посібників і дидактичних матеріалів, які він використовує.
3. Методичні проблеми, над якими він працює.
4. Виділіть найбільш уподобані Вам прийоми роботи і завдання, які вчитель використовує під час проведення уроку. Зробіть висновки.

Завдання 2. Проведіть самостійне міні-дослідження з метою з'ясування, які методи навчання і чому превалюють у роботі вчителя -дефектолога. У якому ступені активізують пізнавальний інтерес студентів різні методи навчання? Висновки висловіть у тексті з поданням таблиць та графіків.

Студенти впродовж усього періоду проходження педагогічної практики проводили спостереження за вчителями й на цій основі узагальнювали, робили висновки, тобто здобувачі здійснювали педагогічне дослідження освітнього процесу й обробляли його результати.

Алла К. зазначила, що: «Після бесіди з учителем я з'ясувала таке:

1. У програмі, за якою працює вчитель, теорія і практика чітко взаємопов'язані. Вони знаходяться в найвдалішій логічній послідовності.

2. Позитивним у роботі вчителя є те, що на під час проведення уроків застосовується емоційний настрій, наводяться яскраві приклади, застосовуються презентації.

Висновок: Учитель Трофімова Олена Андріївна – з великої літери фахівець, її заняття цікаві для учнів».

Кожна з підгруп виконувала міні-дослідження, проте не в межах дисциплін педагогічного циклу, а при проходженні педагогічної практики в реальних умовах професійної діяльності педагога. Результати міні-досліджень відрізняються своєю доказовістю та аргументованістю. При знайомстві з системою роботи вчителя-дефектолога здобувачі аналізували програму, зіставляли, на скільки він досягає мети освітнього процесу в закладі освіти, визначали перспективи в професійному становленні узагальнювали педагогічний досвід роботи, спостерігали за освітнім процесом.

Виконання завдань, які спрямовані на застосування умінь в умовах педагогічної практики переконали, що у студентів підвищився рівень сформованості умінь, що забезпечують гнучкість педагогічних знань. Це виявлялося в:

- більш чіткій аргументованості планованих дій;
- прогнозуванні цілей; визначенні доцільності змісту й методики проведення освітньої роботи;
- оптимальному виборі форм, методів і засобів навчання та виховання.

У ході спостережень здобувачам вдалось з'ясувати, що в реальному освітньому процесі виникали непередбачені, нестандартні ситуації (взаємодія з учнями, взаємодія з колегами), і саме в таких ситуаціях спрацьовують сформовані у них раніше уміння, тобто виявляється гнучкість педагогічних знань: застосуванні одержаних знань з урахуванням характеру діяльності, яка здійснюється; створенні стимулів для розвитку самостійності; використанні в своїй професійній діяльності імпровізації; прийнятті

неординарних рішень; самостійному знаходженню варіантів рішень; аналізі власної діяльності.

Висновок. Отже, у зв'язку з розробкою та впровадженням у цикл педагогічних дисциплін технології-алгоритму, яка сприяє формуванню гнучкості педагогічних знань, що не йде в розріз з програмами курсів, а органічно доповнює зміст циклу педагогічних дисциплін і педагогічних практик, здійснювався процес формування професійних умінь, що забезпечують гнучкість педагогічних знань у майбутніх педагогів.

Перелік використаних джерел:

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки : підручник. Київ : Либідь, 2006. 424 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 576 с.
3. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2001. 45 с.
4. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 34 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С, 2004. 112 с.
6. Лозова В.І., Тройко Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Харків : «ОВС», 2002. 400 с.
7. Нечволод Л.І. Педагогічні умови впровадження робочих зошитів з друкованою основою в процес індивідуалізації навчання школярів : дис. ...канд. пед. наук. Харків. 2002. 180 с.

8. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-ПРЕС, 2009. 368 с.

9. Kharkivska A.A., Kapustina O.I. Overview of modern models of training system future teachers. *Educational Dimension*. 2021. V. 5. P. 211–223. URL: <https://acnsci.org/journal/index.php/ed/article/view/504> (дата звернення: 17.09.2024).

References:

1. Artemova, L. V. (2006). *Istoriia pedahohiky [History of pedagogy]*. Kyiv, 424 [in Ukrainian].

2. Volkova, N.P. (2002). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv, 576 [in Ukrainian].

3. Hrynyova, V.M. (2001). *Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia (teoretychnyi ta metodychnyi aspekty) [Formation of Pedagogical Culture of the Future Teacher (Theoretical and Methodological Aspects)]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 45 [in Ukrainian].

4. Kovalchuk, V. Yu. (2006). *Modernizatsiia profesiinoi ta svitohliadno-metodolohichnoi pidhotovky suchasnoho vchytelia [Modernisation of professional and worldview-methodological training of a modern teacher]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: 34 s. [in Ukrainian].

5. Ovcharuk, O.V. (Ed.) (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektyvy: biblioteka z osvithoi polityky [Competence-based approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: library on educational policy]*. Kyiv, 112 [in Ukrainian].

6. Lozova, V.I., & Troiko, H.V. (2002). *Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia [Theoretical foundations of upbringing and education]*. Kharkiv, 400 [in Ukrainian].

7. Nechvolod, L.I. (2002). *Pedahohichni umovy vprovadzhennia robochykh zoshytiv z drukovanoiu osnovoïu v protses individualizatsii navchannia shkolariv [Pedagogical conditions for the introduction of workbooks with a printed basis*

in the process of individualisation of schoolchildren's learning]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 180 [in Ukrainian].

8. Prima, R. M. (2009). Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i praktyka [Formation of Professional Mobility of Future Primary School Teachers: Theory and Practice]. Dnipropetrovsk, 368 [in Ukrainian].

9. Kharkivska, A.A., & Kapustina, O.I. (2021). Overview of modern models of training system future teachers. *Educational Dimension*. 5, 211–223. Retrieved from <https://acnsci.org/journal/index.php/ed/article/view/504> [in Ukrainian].

УДК 378.011.3-051:376-056.2/3]:373.2(045)

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

©Тарасова В.

DOI NUMBER: 10.46489/SSFCWSEN-24-43-6

У статті розкривається вплив теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної технології формування риторичної культури в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальних дошкільних закладів освіти на рівні сформованості риторичної культури майбутніх фахівців-дошкільників спеціальних закладів освіти. Зазначається, що основну мету спеціальних освітніх установ – адаптувати дітей із особливостями у розвитку до життя у суспільстві в змозі реалізувати фахівець спеціального дошкільного закладу освіти високого рівня професіоналізму, важливим складником якого є риторична культура, Наголошується, що, незважаючи на інтерес дослідників до окресленої проблеми, окремі її аспекти залишаються маловивченими й досить актуальними, зокрема питання специфіки риторичної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти. У статті висвітлюється технологія формування риторичної культури фахівців дошкільної галузі, яка ґрунтується на компетентнісному, особистісно-діяльнісному й герменевтичному підходах і передбачає реалізацію трьох взаємопов'язаних етапів: організаційного (забезпечення усвідомлення майбутніми вихователями ролі риторичної культури для власного професійного становлення та важливості її формування в дошкільників); змістово-процесуального (оволодіння студентами знаннями, навичками, уміннями, необхідними для формування високого рівня риторичної культури); корекційного (корекція змісту, методів підготовки, форм роботи, спрямованих на свідоме формування риторичної культури).

Ключові слова: риторична культура, фахова підготовка здобувачів, методи навчання, реалізація етапів, практичні завдання.

Scientific publication

**SYSTEMIC SUPPORT FOR CHILDREN WITH SPECIAL
EDUCATIONAL NEEDS: CORRECTION, DEVELOPMENT,
PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS**

International collective monograph

OKTAN PRINT s.r.o.
5. května 1323/9, Praha 4, 140 00
www.oktanprint.cz
tel.: +420 770 626 166
jako svou 239. publikací
Vydání první